

képszerűségére, közvetettségére esetleg még újra felfigyelhet a mai, rejtőzködni már nem kényszerülő ifjúság.

A virágnyelv és a virágszimbolika sajátossága az is, hogy többféleképpen értelmezhető. A virágnyelvű üzeneteknek többféle magyarázatuk lehetséges: szó szerinti, szimbolikus, allegorikus, morális, erotikus, szinkron, történeti stb. Örömet, bánatot jelenítenek meg egyszerű nyelven, költői hatású nyelvi képekkel, metaforákkal, hasonlatokkal telítve. Ősi alakzatok – ismétlések, ellentétek, betűrímek, fokozások – teszik őket könnyen tanulhatóvá, memorizálhatóvá, marandóvá.

Irodalom

- Bécsi Judit szerk. 1991. *A legteljesebb virágnyelv és más titkos nyelvek*. IKVA Kiadó, Budapest.
- Fazakas István 2005. *Virágnyelv és egyéb társasági titkos nyelvek*. Fekete Sas Kiadó, Budapest.
- Magyar Néprajzi Lexikon, 1977–1982. Akadémiai Kiadó, Budapest. I–V. *rózsa*: IV. 379–381; *liliom*: II. 454–455; *tulipán*: V. 362–364.
- Pajor István: *Titkos szerelem, vagyis Napkeleti virágnyelv, mely a virágoknak, fiúeknek s fáknek a napkeleti nemzeteknél bevett jelentéseit oktatja*. Győr, 1833.
- Pécsi Lukács 1591: *Az keresztyén szüzeknek tisztességes koszorója, melyben minden, ő jóságos erkölcsük az közönséges virágok által kijelentetnek és képeztetnek*. Nagyszombat.
- Rapaics Raymund 1931. A magyar virágnyelv. *Ethnographia* XLII. évf. 1. szám. 1–12. *rózsa*: IV. 379–381; *liliom*: II. 454–455; *tulipán*: V. 362–364.

Cs. Jónás Erzsébet

A frazeologizmusok fordításstilisztikája Mihail Solohov Csendes Don című regényének magyar szövegváltozatában

A műfordítás stilisztikai normája

Konvencionális értelemben a fordítási normát úgy értelmezhetjük, mint az eredeti mű és a fordítás szövegbeli közelségének maximumát. A fordításnak azt a tulajdonságát tételezzük fel eközben, hogy teljes értékűen tudja helyettesíteni a

célnyelven az eredetit. Egészében és részleteiben eleget tesz annak a feladatnak, amely érdekében a fordítás mint eredmény létrejött. Gyakorlatban a szöveg ennek a követelménynek csupán a fordítói norma különböző aspektusaiból felelhet meg a célnyelvi szöveg.

A különféle normaszempontok között meghatározott hierarchia állítható fel. A fordító s a fordítások felhasználói mindenekelőtt a fordítás pragmatikai értékeire figyelnek, annak a pragmatikai „plusz feladatnak” sikeres teljesítésére, amelyet a fordító a szövegalkotás folyamatában célul tűzött ki. A fordítói szövegalkotás iránt támasztott norma szorosan kapcsolódik a fordítás műfaji stilisztikai normájához. Ez a pragmatikai cél mellett a második legfontosabb paraméter egy fordítás értékelésekor. Az ekvivalencia normája a legvégső követelmény, amely minden korábbi fordítói normaszempontot magába foglal. A fordítást mint értékközvetítő tevékenységet elhelyezve a nyelvi kommunikáció lehetőségei között megállapíthatjuk, hogy az eredeti szövegtartalom lehetőleg teljes értékű átadása a nyelvek közötti kommunikáció legjellemzőbb vonása. Az ekvivalencia normája ezen belül a fordítással szemben állított legmagasabb elvárás. Magába foglalja mind a nyelvi faktorok, mind a kulturális műfaji stilisztikai körülmények figyelembevételét (Комиссаров 1990: 125).

A műfordítás műfaji stilisztikai kérdésköre összefüggésben áll mind a két nyelv, a forrásnyelv és a célnyelv sajátosságával. Az eredeti mű valamely funkcionális stílushoz kapcsolódva lesz képviselője a kiinduló nyelvnek. Valamely domináns nyelvi funkció járul hozzá, amelyet a fordításnak tükröznie kell, kiválasztva a funkcionális stílus megfelelő célnyelvi domináns jegyeit. A kiválasztott fordítói szövegstílus ezek alapján a célnyelvi normák, nyelvi és stílusjegyek segítségével jön létre, és természetes módon kisebb vagy nagyobb mértékben kénytelen eltérni a kiinduló nyelv analóg stílusnormáitól. Egyértelmű, hogy az eredeti mű műfaji vonásai akkor feleltethetők meg leginkább a célnyelven, ha nincs nagy különbség a forrásnyelvi és a célnyelvi világlátás – az eredeti mű szerzője és a befogadó olvasó tudatában létrejött – kognitív terében működő fogalmi metaforarendszerében. Ezekre a kérdésekre a fordításelmélet mellett tehát a kognitív nyelvészet segítségével kereshetünk választ (vö. Комиссаров 1978, Andor 2005: 22).

Mihail Solohov Csendes Don című regényének (1940) frazeologizmusai

Mihail Solohov Csendes Don című regényét 1949-ben Makai Imre fordította magyar nyelvre. A 20. század elején élt kozákság orosz nyelvi stílusjegyeinek érzékeltetésére Makai Imre a magyar északkeleti nyelvjárást választotta. Makai Imre 1920-ban Hajdúböszörményben született, görög–latin szakosként Eötvös-kollégista volt. A *Csendes Don* kozákjainak szociolingvisztikai nyelvi megelevenítésekor kézenfekvő, hogy eszköztárát szülőföldjének északkeleti nyelvjárása határozta meg. Saját maga így vallott a Csendes Donban alkalmazott hajdúsági

nyelvjárás fordításbeli funkciójáról: „Annak idején a fordítás elkezdésekor egy-egy rövid szövegrésről három változatot készítettem: teljesen tájnyelvit, teljesen irodalmit és azt, amelyik némi módosítással ma is szerepel az újabb és újabb kiadásokban, vagyis olyat, amely a betű szerinti, az *egy az egyhez* elvét követő, gépies-népies, az eredetit statisztikailag is megközelítő tájnyelvieskedés helyett csupán az általános benyomás, az illúzió felkeltését célozza, és igyekszik el is érni” (Makai 1981: 575).

A frazeologizmusokkal és azok stilisztikai sajátosságaival gazdag szakirodalom foglalkozik (vö. Péter 1991, Tarap 1992, Hadrovics 1995). Tatár Béla a frazeológiai egységek legjellemzőbb vonásaiként a következőket sorolja fel:

- nyelvi újrateremthetőség
- az összetevő komponensek állandósága
- a frazeológiai jelentés teljessége
- az összetevő lexémák szemantikai önállóságának elvesztése
- frazeológiai egyenértékűség (Tarap 1992: 24).

A számunkra fordítási szempontból lényeges frazeológiai egyenértékűség alatt az állandó szószerkezeteknek azt a jellemző tulajdonságát értjük, amely azt mutatja, hogy a szószerkezet keresztülment a frazeologizáció folyamatán, azaz alkotóelemei az idők során frazeológiai egységekké váltak. A frazeológiai egységen belül a szókomponensek mindegyike a szemantikai fejlődés korábbi szakaszában átvitt értelmű, metaforikus, képi összefüggő jelentést kapott, s elveszítette az eredeti elsődleges lexikai jelentését. Másképpen szólva a frazeológiai egység azoknak a szemantikailag összetartozó szószerkezeteknek az egysége, amelyek átvitt értelmű metaforikus frazeológiai kapcsolatban állnak, s a konceptualizációhoz járulékos, átértelmező belső képükkel járulnak hozzá (vö. Tarap 1992: 26, Буший 1986: 40, Kiss 2001, Kövecses 2005).

Makai Imre a Csendes Don fordításában a frazeologizmusok átadásának két fordítástechnikai műveletet alkalmaz. Az egyik az *ekvivalencia*, a másik az *adaptáció* művelete.

Mint Klaudy Kinga hangsúlyozza, átváltási műveleteken nem csupán a *nyelvi és kulturális* aszimmetriák, különbségek miatt végzendő átalakításokat, eltolódásokat ért a fordítástudomány, hanem minden tudatos és nem tudatos, automatikus és nem automatikus, kötelező és fakultatív stb. műveletet, amelyet a fordító annak érdekében végez, hogy a forrásnyelvi szövegből célnyelvi szöveg legyen, beleértve a különböző célnyelvi lehetőségek közül való választást is (vö. Klaudy 1997, 2007).

Makai egyik eljárása – az ekvivalensek keresése – nem más, mint helyettesítés. Másik eljárását, amellyel a doni dialektusban beszélő kozákok nyelvét a Hajdúságban használatos nyelvjárás jegyeivel adta vissza, csupán érzékeltetve, de nem az „*egy az egyhez*” elvét követve, az átváltási műveletek között szűkebb értelemben vett pragmatikai *adaptációnak* nevezzük, amellyel a fordító a forrás-

nyelvi és a célnyelvi (dialektológiai) kontextus különbségét áthidalva a szöveget a célnyelvi olvasó számára funkcionálisan elfogadhatóvá teszi. Az összekötő kapcsot a forrásnyelvi és a célnyelvi kulturális kontextus, a szociolingvisztikai hasonlóság adja: a doni kozákság és a katonaparaszt hajdúk közössége ugyanis mind kialakulását, mind történetét tekintve hasonlóan földönfutó parasztokból, szegénylegényekből verődött össze. Az adaptációt kikényszerítő körülmény a két nyelv rendszerbeli eltéréseiből, a nyelvjárások formai elrendeződésének szórából, a fonetikai, grammatikai, lexikai jegyek különbözőségéből adódik.

Ekvivalencia keresése a fordításban (idiómák, szójátékok)

Az ekvivalencia fordítástechnikai leírását több szakírótól is ismerjük (Комиссаров 1978: 157–167, Klaudy 2007: 69–79, Vinay, Dalbernet 1972: 46–55). Az ekvivalens alkalmazásakor a két szöveg ugyanazt a szituációt írja le, miközben teljesen különböző nyelvi struktúrát alkalmaz. Ezt a fordítási műveletet nevezi a fordítástudomány ekvivalenciának, helyettesítésnek. Egyszerű szemléltető példája a köznyelvben az üzletek üvegajtóinak *'Húzni – Tolni'* felirata, amelynek orosz ekvivalense nem főnévi igenév, hanem az irányt kifejező névmás: *'Magad felé' – 'Magadtól el' ['К себе' – 'От себя']*.

A Csendes Don irodalmi szövegében az ekvivalenciák legtöbbször az idiomatikus frazeologizmusok közé tartozik. Olyan klisék, szólások, amelyek állandó szókapcsolatként az adott szituációra jellemzőek, de csak ritkán használatosak mindkét nyelvben ugyanazzal a metaforizációval vagy stílustulajdonítással.

Az idiomatikus kifejezések nem ültethetők át tükörfordítással, hiszen elveszítenék képi erejüket. A fordítónak gyakran magára kell vennie ezért azt a felelősséget is, hogy az adekvát fordítás érdekében egy-egy új, „kvázi-szólást” vezessen be a célnyelvi szövegbe, azzal helyettesítse az eredetét.

Az alábbiakban a Csendes Don orosz szövegéből és magyar fordításából emeljük ki néhány nyelvi ekvivalenciával fordított példát:

1.
  - *Хохол-мазница, давай с тобой дразниться! Хохол!.. Хохол!.. Дегтярник!.. – верещала детвора, прыгая вокруг мешочных широких шаровар Гетька.* (Шолохов 1962: т. I. 92)
  - *Hohol, hohol, kulimász, a képibe belemáasz!* [Szó szerint: 'Varkocsos-kenőcsös, gyere, verekedjünk meg!'] Hohol!... Kulimászos! – kiabálta a gyermekhad, és pajkosan ugrándozott Hetyko zsáknyi széles, bugyogós nadrágja körül. (Solohov 1966: I/120)

Makai jól ismerte a varkocsáról 'hohol'-nak nevezett népcsoport hagyománytisztező idős férfijainak törökbugyogós, a kopaszra nyírt fejen oldalt hosszan lecsüngő hajcsimbókjukat büszkén viselő falusi figuráit, akik a gyerekek csúfo-

lódásának célpontjai lehettek. Az adekvát fordítás érdekében a fordító kitalált egy hasonlóan rímbe szedett, csúfolódó magyar rigmust. A „*képibe belemássz*” ’*verekedjünk*’-értelmű metaforizációja egyenértékű, sőt képi szempontból gazdagabb, mint az eredeti. A veszteség a fordításban mégis annyi, hogy a ’*hohol*’ szó ’*hajcsimbók, varkocs*’ jelentése a magyarban rejtve marad. Az ukránok megszólításaként az oroszok részéről használt gúnynev alakzati megfelelői élnek a magyar nyelvben. Ilyenek a ’*tökfej*’, ’*kopasz*’ stb.

2.

– Горька!..

На рукаве его голубого атаманского мундира морщились три золотые загогулины – нашивки за сверхсрочную службу.

– Го-орь-ка!

Григорий с ненавистью вглядывался в щербатый рот Коловейдина. У того в порожнюю меж зубами скважину при слове «горько» трубочкой вылезал слизистый багровый язык.

– Целуйтесь, *тетери-ятери...* – шипел Петро, шевеля косичками намокших в водке усов. (Шолохов 1962: т. I. 97)

– Kesorű! – Világoskék testőrmundérja ujján összegyűrődtek a tovább-szolgálónak dukáló aranycikornyák.

– Kesorű!

Grigorij gyűlölettel nézegetett Kolovejgyin foghíjas szájába. A fogai közt tátongó résen apró csatornaként bújt ki nyálkás, vörös nyelve, valahányszor azt mondta, hogy „keserű”.

– Csókolózzatok, *azt a rézangyalát...* – sziszegte Petro, és megmegrebbent vodkában ázott bajusza hegye. (Solohov 1966: I/128)

Az orosz eredeti frazeologizmusa szójátékon alapuló idióma, hasonló a magyar ’*ingyom-bingyom*’, ’*ihaj-csuhaj*’ fordulatokhoz. Makai a szövegegészre jellemző népiességet itt az ’*azt a rézangyalát*’ megoldással biztosította, mivel a szituációnak megfelelő hasonló szójátékot nem talált a magyarban.

3.

Он расспрашивал Листницкого о прежней службе, о столичных новостях, о дороге; и за все время короткого их разговора ни разу не поднял на собеседника отягощенных какой-то большою усталостью глаз.

«Надо полагать, что *задалось ему* на фронте. Вид у него смертельно усталый», – соболезнующе подумал сотник, разглядывая высокий умный лоб полковника. (Шолохов 1962: т. I. 319)

Rövid beszélgetésük alatt egyetlenegyszer emelte beszélgető-társára nagy-nagy fáradtságtól elnehezült szemét.

„Úgy veszem észre, nagyon *rájárt a rúd* a fronton. Halálosan fáradtnak látszik” – gondolta részvétellel a főhadnagy, és az ezredes magas, okos homlokát nézegette. (Solohov 1966: I/414).

Makai az orosz '*kapott eleget*' [*задалось ему*] fordulatot ültette át a szituációban egyenértékű, egy metaforaképzése miatt erőteljesebb, népies stílusértékű idiómával: '*rájárt a rúd*'. A fordító ezekkel a többletmegoldásokkal kompenzálja a regényen végigvonuló, orosz-ukrán tájnyelvi és rétegnyelvi elemekhez kapcsolható stílustulajdonítást: a népiességet, a beszélt nyelvi fonetikai és grammatikai stíluselemeket.

4.

– Знаете, сотник (еще пронзительнее сощурился тот), поговорку: «*Сеющий ветер пожнет бурю*»? Так вот. (Шолохов 1962: т. I. 326)

– Ismeri, főhadnagy (Buncsuk még szúrósabban hunyorgott), ismeri a közmondást: „*Ki szelet vet, vihart arat*”? No hát így... (Solohov 1966: I/422).

A '*magvető szél vihart arat*' [*Сеющий ветер пожнет бурю*] orosz szólásnak teljes mértékig ekvivalense a magyar. Ilyen tükörfordítási lehetőség azonban csak ritkán adódik a fordító számára.

5.

«Что он, оригинальничает или просто *человек с чудиной*?» – раздраженно думал Фразецкий, шагая в опрятную землянку командира сотни. (Шолохов 1962: т. I. 326)

„Mi az: különködik, vagy amúgy is *bogaras a fickó*?” – gondolta bosszúsan, mikor belépett a századparancsnok tiszta földkunyhójába. (Solohov 1966: I/423).

A magyar szövegváltozat képi megoldása az orosz '*kicsit furcsa ember*' [*человек с чудиной*] helyett a színesebb '*bogaras a fickó*' frazeologizmussal a társalgási stílus bizalmas és képben gazdag hangulatát adja vissza.

6.

За несколько дней он особенно близко сошелся с Григорием; койки их стояли рядом, и они уже после вечернего обхода шепотом подолгу разговаривали.

- Ну, козак, **як дила?**
- **Как сажа бела.** (Шолохов 1962: т. I. 360)

Grigorijjal: ágyuk egymás mellett állt, és már az esti körvizit után, persze csak halkan, suttogva, sokáig elbeszélgettek:

- Na, kozák, **hogy ityeg a fityeg?**
- **Pocsékul, komám!** (Solohov 1966: I/466).

Makai a *‘Hogy állnak a dolgok? /Mint a fehér füst’* – vagyis *‘rosszul’* – az orosz eredetiben tisztán rímelő szólást funkciójában tökéletesen adta vissza. A rímlehetőséggel azonban a magyarban nem tudott élni, s a hasonlat is elmaradt: [’– **Як дила? / – Как сажа бела’**]. Ma talán ilyen megoldást találna rá Makai: ’– Na, kozák, **mi az ábra?** / – Mint a **kutya vacsorája’**.

Adaptáció a szociolektusok fordításában

Az adaptáció az idegen dialektusok és frazeologizmusok célnyelvi szociolektussal történő fordítása. Általánosságban ezt a műveletet akkor alkalmazzák, amikor az eredeti stílustulajdonítást biztosító nyelvi konstrukciói hiányzik a célnyelvből. Valamilyen más eszközzel adaptálva, más helyen kell érzékelteni a stílusértéket olyan nyelvi eszközzel, amelyet a fordító valamilyen érintőleges módon ekvivalensnek tekint. Makai Imre a szavak fonetikai, morfológiai és lexikai tulajdonságai alapján is szerette volna érzékelteni a kozákok orosz beszédét. Ezen belül a népiséget, a köznyelvitől eltérő és az orosszal szemben az ukrán sajátosságokat is hordozó kiejtési, ragozási, lexikális jellegzetességekre kellett megoldást találnia. Minthogy ő Északkelet–Magyarországon, Hajdúszoboszlón született, nem véletlen, hogy úgy döntött, a számára jól ismert északkeleti nyelvjárás az, amelynek segítségével vissza fogja adja a kozák falu szereplőinek nyelvi ízességét. A fonémák szintjén bemutatásképpen ilyen pl. a sztenderd *ló* szóalak *lú* ejtése, a morféma szintjén a normatív *mi* névmás *mink* alakja stb. (T. Károlyi 2002: 19–26, P. Lakatos 2002: 35–39).

Az adaptáció érzékeltetésére a *lú* és a *mink* adaptáció bemutatására álljon itt egy-egy példa. A frazeológiai és nyelvjárási elemeket mindkét nyelven dőlt betűvel emeltük ki. Ezek az igeragozás, a névszóképzés, a határozószók alakjai – a dialektust hordozó stílustulajdonítás nyelvi formái. Találkozunk ugyanitt Makai kitűnő „kvázi-szólást” teremtő leleményességével is az ekvivalencia köréből:

7.

Хмурый, в предчувствии близкого запоя, Гетько увел на гумно лошадь; украдкой от Мирона Григорьевича обротов ее, поскакал охлюпкой [на неоседланной лошади]. Сидел он на лошади присущей казакам неловкой посадкой, болтал на рыси рваными

локтями и, провожаемый назойливыми криками игравших на проулке казачат, ехал шибкой рысью.

– *Хохол-мазница!*

– *Хохол!.. Хохол!..*

– *Упадешь!..*

– *Кобель на плетне!..* – вслед ему кричали ребяташки.

Вернулся с ответом он к вечеру. Привез синий клочок оберточной сахарной бумаги; вынимая его из-за пазухи, подмигнул Наталье: (Шолохов 1962: т. I. 192)

Alattomban. Miron Grigorjevics tudta nélkül kantározta fel, és huppogva vágtatott el. Meglátszott, hogy nem kozák: ügyetlen tartással ült a lovon, nyargaltában rázkódott rongyos könyöke, és az utcán játszó kozák kölykök szemtelen kiabálása közepette sebesen ügetett.

– *Hohol! ... Hohol!*

– *Disznó lohol!*

– *Lelők a lú!*

– *Macska a köszörűkövön* ... – rikkantották utána a gyermekök.

Estefelé jött meg a válasszal. Süvegcsukor kék csomagolópapírjának darabkája volt a levél. Mikor kivette az inge alól, rákacsintott Nataljára. (Solohov 1966: I/250)

Az ukráncsúfoló '*Hohol, hohol, disznó lohol!*' rigmus ismét igazi nyelvi találmány. Az eredeti orosz szöveg a már korábban ismertetett módon csak a '*hohol-kulimáz*'-t jelenti. A magyar „kvázi-rigmus” úgy hangzik, mintha élő nyelvi fordulat lenne. A '*lelők a lú*' helyén az orosz szövegben csak ennyi van: '*leesel*'. Itt a '*lú*' szóalakban a grammatikai adaptáció példáját látjuk. A '*macska a köszörűkövön*' metaforikus szöveg fordítási ekvivalencia. Orosz eredetije így hangzik a szövegben: '*kankutya a kerítésen*' – szintén valamilyen oda nem illő, nevetséges jelenségre értett metaforikus hasonlat.

8.

– Не горюй, *ишо как-нибудь цокнемся*.

Степан потер лоб рукой, что-то вспоминая. (Шолохов 1962: т. I. 196)

– Ne búsulj, *tengelyt akasztunk még mink valahogy!*

Sztyepan megtörölte homlokát a keze fejével, igyekezett emlékezetébe idézni valamit. (Solohov 1966: I/255)

Az adaptáció másik példája a fordításbeli '*mink*' névmás tájnyelvi alakja adaptációs megoldás a szintén tájnyelvi orosz '*még összekoccanunk*' [*ишо цокнемся*] ige stílushatásának visszaadására.

Összegzés

A fordítás négy alapvető követelménye: 1) a gondolati tartalom átadása, 2) a stílus megfeleltetése, 3) természetességnek és nyelvi könnyedség, 4) azonos szintű hatáskeltés (vö. Péter 1991). Ez utóbbi nyilvánvalóan bizonyos esetekben komoly konfliktust idéz elő a tartalom és forma (a jelentés és a stílus) között. Így hol az egyik, hol a másik válik áldozattá. A fordító feladata az analitikus szövegolvasás és -újraalkotás. A műfordítás esetében olyan új irodalmi szöveget kell létrehozni, amely a célnyelvi kánonba illeszkedve egyenértékű a befogadó horizontján, megfelel az olvasó kulturális emlékezetében élő műfajról, stílustulajdonításról, formai eszköztárról alkotott mintáinak (vö. Lőrincz 2007: 42–46). Makai Csendes Don fordítása megfelelt e befogadói elvárásnak.

A fordítások koronkénti megújításának szükségességét az a körülmény idézi elő, hogy a szöveg többdimenziós entitás: az idő, a szociális, kulturális környezet, a műfaji és nyelvi normarendszer, a stíluseszközök változása mint a befogadást meghatározó dimenziók magukban hordozzák az újabb és újabb olvasatot. Ezeket szem előtt tartva születnek az újabb fordítások. Mihail Solohov Csendes Donjának Makai Imre-féle fordítását ez a folyamat még nem érte el.

Irodalom

- Andor József 2005. Kognitív grammatika: A tudomány jelenlegi állása és kapcsolódó kérdések: Interjú Roland Landgackerrel. *Általános nyelvészeti tanulmányok XXI*: 13–42.
- Бушуй, А.М. и др. 1986. *Профессор Зинаида Даниловна*. Библиографический указатель по русскому и общему языкознанию. Самарканд, 40.
- Kiss Jenő (szerk.) 2001. *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó. Budapest
- Klaudy Kinga 1997. *Fordítás I*. Scholastica. Budapest.
- Klaudy Kinga 2007. *Nyelv és fordítás*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Kövecses Zoltán 2005. *A metafora*. Typotex. Budapest.
- Lőrincz Julianna 2007. *Kultúrák párbeszéde*. Líceum Kiadó. Eger.
- Комиссаров, В.Н. 1978. *Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике*. Международные отношения. Москва.
- Комиссаров, В.Н. 1990. *Теория перевода*. Высшая школа. Москва.
- Makai Imre 1981. Solohov. In: Bart István – Rákos Sándor (szerk.) *A műfordítás ma*. Gondolat. Budapest. 566–580.
- P. Lakatos Ilona 2002. A hármas határ mentén végzett nyelvjárási gyűjtések orvadatainak tanulságaiból. In: P. Lakos Ilona (szerk.) *Mutatványok a hármas határ menti nyelvhasználat kutatásából*. Bessenyei György Könyvkiadó. Nyíregyháza. 35–39.
- Péter Mihály 1991. *A nyelvi érzelmek kifejezés eszközei és módjai*. Tankönyvkiadó. Budapest

- T. Károlyi Margit 2002. Az északkeleti régió nyelvjárásainak jellemzői. In: P. Lakos Ilona (szerk.) *Mutatványok a hármass határ menti nyelvhasználat kutatásából*. Bessenyei György Könyvkiadó. Nyíregyháza. 19–26.
- Татар Бела 1992. *Фразеология современного русского языка*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Hadrovics László 1995. *Magyar frazeológia*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Vinay, J. P., Dalbérnet J. 1972. *Stylistique comparee. Methode de traduction*. Didier. Paris.

A példák forrása

- Шолохов, Михаил 1962. *Тихий Дон*. Роман в четырех томах. Государственное издательство «Художественной литературы». Москва.
- Solohov, Mihail 1966. *Csendes Don*. (Fordította: Makai Imre) Európa Könyvkiadó. Budapest. Kárpáti Kiadó. Uzsgorod.

Kabán Annamária

Az ismétlés mint retorikai-stilisztikai alakzat

Az ismétlés elhatárolható egységek, jelenségek, folyamatok visszatérése. Ez a jelenség a bennünket körülvevő világ egyik alapvonása. Valéry szerint mindent az ismétlés alakít. De természetesen, a művészet az a terület, ahol az ismétlés előhívja a végeérhetetlen újrakezdést. A befogadó ugyanis akkor érzékel formát, ha ismétlődést talál a műben. A szó művészetében, az irodalomban és a nyelvi megnyilatkozásban általában az ismétlés nyelvi egységek (hangok, morféimák, szavak, mondatok, szövegegységek) visszatérése változatlan vagy módosult formában. Átfogó alakzattípus, amelyhez nagyon sok alakzat tartozik.

A klasszikus retorika az ismétlést az adjekciós alakzatok közé sorolja. A görög és római retorikák csak az ismétlés különböző alakzatformáit tartják számon, az összefoglaló fogalmat nem. Minden nyelvi szinten lehetséges, de tények, események, bizonyítékok megismétlése is lehet a klasszikus retorikában. A neoretorikában hozzáadási metaplazmus, metaszeméma, metataxis, illetőleg metalogizmus.

Az újabb osztályozások szerint a pragmatikus alakzatok közé tartozik, hiszen a kontextus és a szituáció hatására a megismételt elem mindig valamilyen többlettartalommal telítődik.

Grammatikai kötöttsége relatív, amennyiben a megismételt nyelvi egység terjedelme szerint elkülöníthetők hangismétlések, morfémaismétlések, szóismét-